

1. Халол нарсаларнинг аслидадир.
2. Халол ва харом килиш ҳаққи Ёлғиз Аллоҳга оиддир.
3. Халолни харом ёхуд харомни халол килишлик Аллоҳга ширк келтириш билан тенг.
4. Харом килинган ҳар бир нарса унинг зарарли бўлганлигидандир.
5. Халолда харомдан сакланишга етарли барча нарса мавжуд.
6. Харомга олиб боровчи ҳар бир нарса харомдир.
7. Харомни халол килишлик учун ҳийла килиш харом ҳисобланади.
8. Яхши ният харомни халол қилмайди.
9. Шубҳали бўлган ҳар бир ишдан сакланмоқ лозим.
10. Харом ҳар бир киши учун харомдир.
11. Заруратлар ҳазарли ишларни мувоҳ қилур.

ЖОХИЛИЯТ ДАВРИДА ХАЛОЛ ВА ХАРОМ

Жохилият давридаги халол ва харом тушунчаси ҳақида шуни айтиш мумкинки, зулм ва зулмат ҳоким бўлган у даврларда инсонлар харом ва ифлос нарсаларни халол деб билганлар ва аксинча, халол ва покиза неъматларни ўзларига харом қилиб олганлар. Илло бу ҳусусда ҳар қандай меъёр ва чегарани оёқ ости қилиб тубанлик ва гумрохлик боткогига ботганлар Бу борада бутпараст, аҳли китоб ва бошқа баъзи миллатларнинг ҳолатлари бир хилдир.

Бу ҳолат икки қўринишда юзага чиқмоқда. Яъни, халол ва харомга нисбатан бундай гумроҳона муносабатда бўлганлар икки тоифага бўлинади. Биз шартли равишда меъзоннинг ўнг ва сўл қанотига ажратган ҳолда уларнинг ҳолатларини баён қиламиз: *Ўнг қанотдагилар*: булар вужудни азоб ичида қолдириш, халол ризқларни харом қилиб олиши ва Аллоҳ таоло бандалари учун яратиб қуйган зийнат ва гўзалликларни хуш кўрмаслик каби баъзи ифлос тамалларга асосланган Хиндистон Брахманизми ва дунёдан юз ўгирган насронийликнинг ботил йўлини тутган гумроҳ мазҳаблардир. Жумладан, Ўрта асрларда бидъат ва хурофотлар қоронгулиги бутун насроний оламини қоплаб олган эди. Насронийликнинг роҳиблар табақаси бу қоронгуликнинг манбаи ҳисобланарди. Роҳиблар Аллоҳ таоло инсонларнинг яхшилиги учун яратган барча пок ва халол неъматлардан воз кечиб, бу ҳасонотларни ўзларига харом қилиб олганлар. Шу даражага етганларки, ҳатто оёқ ювишни гуноҳ, ҳаммомга қиришни маъсият, руҳга озор берувчи бир иш деб билганлар.

Сўл қанотдагилар: Эронда вужудга келган чегарасиз бир халол фалсафасини олға суриб, инсонларга ҳамма нарсани - ҳатто номус, ифрат, шараф ва муқаддас нарсаларни мувоҳ қилган ва инсонларнинг бу қадриятларни истаганча паймол қилишлари мумкинлигини иддао этган "Маздак" ва шу каби мазҳаб ва тариқатлардир.

Жохилият давридаги арабларга келсак, уларнинг халол ва харом ҳусусидаги мезонлари ақл ва мантиққа эмас, балки ҳавоий нафсга асосланган эди, яъни улар нафс ва хирсларига мос келган ҳар қандай ишни қилардилар: ичкилик ичиш, устама фоиз олиш, аёлларга зулм ва тажовуз қилиш ва шу каби ҳолатларни ўзларига мувоҳ ва халол деб билганлар. Бундан ҳам ёмонроғи жин ва шайтонларга эргашиб, ўз болаларини

тириклайин кўмар, исканжа билан ўлдирар эдилар. Аллох таоло бу хусусда Куръони Каримда шундай хабар беради:

"Шунингдек, шайтонлари мушрикларни калок этиш ва динларни чалкаштириб юбориш учун улардан кўпларига ўз болаларини ўлдиришни (яъни, ўз бутлари учун қурбон қилишни) чиройли кўрсатиб қўйди. Агар Аллоқ хоҳлаганида бу ишни қилмаган бўлур эди. Бас, уларни тухмат бўхтонлари билан тарк қилинг!" (Анъом сураси -137).

Ушбу оятдан очик-ойдин маълум бўлишича, улар қалбларидаги оталиқ шафқатини чиқариб ташлаганлар ва шу тариқа Аллох таолонинг амрига қарши келганлар.

Мушрикларнинг жин ва шайтонлардан бўлган йўлбошчилари жохил қимсаларга ўз фарзандларини ўлдиришлиқни чиройли қилиб кўрсатиб, бу йўл билан гўё уларни қеладиған балои қазолардан омон қолишларини "таъминлаганлар". Яъни, у йўлбошчилар бу фикрни жохил мушрик ва бутпарастларнинг қалбига жойлаганлар. Бу фикр қуйидагилардан иборат:

1. Болаларни ўлдириш, қелган ва қелиш эҳтимоли бўлган баъзи фалокатларни ва фарқликни қайтаради...
2. Агар фарзанд қиз тугилса, қелгусида отасининг номусига ёмон доғ тушиш мумкин...
3. Болаларни қурбон қилиш билан илохларга янада яқинлашади...

Қарангки, ўз фарзандларини сўйиб ёхуд тириклайин тупрокка қўмиб қурбонлик қилишни ҳалол қилган бу махлуқлар, аксинча, ҳалол бўлган неъматларни ўзларига ҳаромлаштириб олганлар. Бу ҳам етмаганидек ботил фикрларини диннинг бир ҳукми сифатида қабул этиб, уларни Аллохга нисбатан берар эдилар. Аллох таоло уларнинг бундай ёлгон ва бўхтонларини қуйидагича рад қилади: **"Улар ўзларича: "Мана бу хайвон ва экинлар ҳаром, уларни фақат биз хоҳлаган қишиларгина (яъни, бутхона хизматчилари ва эр қишиларгина) ейдилар. Бу қайвонларни эса миниш ҳаром қилинган", дедилар. Улар хайвонларни (сўйишда) Аллохнинг номини зикр қилмайдилар, (балки бутларнинг номини айтадилар ва мана шу қилмишларини Аллох амри деб) У зотга тухмат қиладилар. Яқинда бу тухматлари сабабли уларга Ўзи жазо беражак** ", (Анъом сураси-138)

Қуръони Қарим ҳалол бўлган нарсаларни ҳаром ва ҳаром нарсаларни ҳалол деб қилган бундай гумроҳларнинг ҳолатини бизга баён этади: **"Ўз болаларини ақлсизлик қилиб жохиллик билан ўлдирган ва Аллохга тухмат қилиб Аллоқ берган ризқни ҳаром қилиб олган қимсалар муҳаққики, (ўзларига) зиён қилдилар. Улар аниқ адашдилар ва Тўғри Йўлга югурувчи бўлмадилар** ". (Анъом сураси-140).

Ислом қелишининг илк қунлариданок бу гумроҳликни ва дастлаб бу ҳолатни ислоҳ қилиш учун ўзининг ҳалол ва ҳаромга асосланган асосларини ўртага қўйғандир. Ҳалол ва ҳаром хусусида адолат ва тенглиқни мезон қилиб, инсонларни пок ва ҳалол нарсаларга

буюрди, нопоклик ва харомлардан кайтарди. Бу амр ва нахийлардан йўлга чиккан ва шаклланган Ислом уммати шу тарика ўнг ва сўлканотдаги гумрохлар орасида буюк бир қоя каби қад кўтариб Аллох таолонинг "Инсонлар учун чиқарилган энг хайрли уммат" деган васфига сазовор бўлди ва энг тўғри йўл бўлган ўрта йўлни танлади.

ХАЛОЛ НАРСАЛАРНИНГ АСЛИДАДИР

Бу хусусдаги исломий ҳукм шу: Аллох таоло яратган барча нарсаларда асл (яъни, асос мохият), уларнинг халол ва мубох бўлишини белгилайди. Бевосита Аллох таоло харом эканлигини очик далиллар билан билдирган нарсалардан бошқа ҳеч қандай ашёда харом ҳукми йўқ.

Ислом уламулари хар нарсанинг аслда халол ва мубох бўлишига Куръони Каримнинг очик оятларини далил келтирганлар: **"У шундай зотки, сиз учун Ердаги барча нарсни яратди. Сўнгра самога юзландида, уларни етти осмон қилиб тиклади. У ҳамма нарсани билгувчидир"** . (Бақара сураси - 29).

"У Ўз томонидан (яъни, Ўз хошиш-иродаси билан) сизларга осмонлардаги ва ердаги барча нарсаларни бўйинсундирди. Албатта, бунда тафаккур қиладиган қавм учун оят ибратлар бордир " . (Жосия сураси-13).

"(Эй инсонлар), Аллох осмонлар ва ердаги барча нарсаларни сизларга бўйинсундириб қўйганини ва сизларга барча зохирий ва ботиний (яъни, моддий-маънавий) неъматларини қомил қилиб берганини қўрмадингларми? Одамлар орасида шундай қимсалар борки, улар ўзлари билмаган, ҳидоят топмаган ва ёркин қитоб-ҳужжатга эга бўлмаган ҳолларида Аллох хусусида мужодала қилурлар " . (Лукмон сураси-20).

Аллох таоло, инсонга қўпгина фойдалар таъмин этган нарсаларни унинг учун яратгандан сўнг яна уларни харом қилиб инсонни махрумиятда асло қолдирмайди. Аллох таоло бу нарсадан пок ва муназзахдир.

Бир бутун ҳолида бўлган бу неъматларнинг фақат баъзиларини харом қилганки, (бунинг сабаб ва ҳикматлари хусусида қуйироқда сўз юритамиз, иншааллох).

Агар Ислом шариатида халол доираси қанчалик кенг тутилган бўлса, бунинг аксига, харом доираси шунчалик тарайтирилгандир. Шунинг ҳам айтиш керакки, хар қандай нарсанинг харомлигини бизга билдирган ҳукмлар жуда оз бўлиб, мубох ёхуд харом эканлиги ҳақида очик бир далили бўлмаган хар нарса (мубох саналган аслига қўра) илохий лутф доирасида халол ҳисобланади.

Бу хусусда ҳадиси шарифда дейиладики: **"Аллох таоло Куръонда халол қилган халолдир, харом (деб эълон) қилинган (ҳеч шубҳасиз) харомдир. Халол ёхуд харомлиги билдирилмаган нарсалар эса (Аллохнинг) лутфи доирасидадир. Бу лутф доирасини Аллох таолодан қабул этинг. Зеро, У ҳеч нарсани унутмас".** Ҳазрат пайгамбар саллаллоху алайҳи вассалом мазкур ҳадисдан кейин шу оятни ўқидилар: **"Роббинг ҳеч нарсани унутгувчи эмасдир "** . (Марям сураси-64).

Салмон Форсий дейдики: "Бир қуни Расулulloх саллаллоху алайҳи вассалом ёғ, пишлок

ва ёввойи хайвоннинг ҳукми ҳақида сўралган саволга шундай жавоб бердилар: "Халол Аллох таоло Куръонда халол қилган нарсадир. Харом эса, Аллох таоло Куръонда харом деб билдирган нарсадир. Хусусида ҳеч қандай ҳукм билдирмаган нарсаларда эса сизга лутф кўрсатган, балки хусусда сизни муқаллаф тутмайди". (Ибн Можа, Термизий).

Пайгамбаримиз саллаллоху алайҳи вассалом бунга ўхшаш ҳолатлар ҳақида кескин ва қатъий бир жавоб айтишни истамаганлар, савол берганларни эса фақат Куръонни ўрганишга, амал қилишга чақирганлар.

Расулulloх саллаллоху алайҳи вассалом марҳамат қиладилар: "Аллох таоло бир қанча нарсаларни фарз қилган: асло уларни йўқотманг. Баъзи чегараларни қизганки, улардан асло ўтиб кетманг. Баъзи харомларни қўйган асло уларга яқинлашманг. Бир қанча нарсалар ҳақида эса сукут қилган (яъни, ҳеч қандай ҳукм билдирмаган): бу унинг унутганидан эмас, балки сизга марҳамат кўрсатганидандир. Уларни ҳам асло таҳлил ва тадқиқ этманг". (Дорулкуний).

Шу ўринда бир нарсани таъқидлаб ўтмоқчиманки, аслида халол ҳукми фақат маълум бир нарсалар билан чегараланиб қолмайди, аксинча, биз "урф-одатлар ва ижтимоий муносабатлар" деб атаган ва ибодатлардан ташқарида бўлмаган ишларни ва ҳаракатларни ҳам ўз ичига олади. Аллох таоло таъқиқлаган ва харом қилган нарсалардан ташқари яна буларнинг барчасида асл халол ҳисобланади. Чунки Аллох таоло Куръонда марҳамат этган:

"Аллохнинг номи зикр қилинган нарсалардан нима учун эмас экансизлар?! Ахир У сизларга харом қилинган нарсаларни муфассал баён қилган-ку. Магар музтар бўлиб қолган ҳолингиздагина (у нарсалардан ейишингиз мумкин). Шубҳасиз, кўп (кишилар) ўз хою ҳаваслари билан билмаган ҳолларида (ўзларини) йўлдан оздирурлар. Албатта, Парвардигорингиз бундай тажовузкор қимсаларни жуда яхши билгувчидир" (Анъом сураси - 119) ояти қаримаси барча иш ва ҳаракатларга бир хилда тааллуққидир.

Аммо ибодатлар бундай эмас. Чунки ибодатлар фақатгина ваҳий йўли билан таблиғ қилинган соғлом диний амаллардир. Бу ҳақда шундай ҳадис ривоят этилган:

"Динимизнинг аслида мавжуд бўлмаган бир нарсани ўртага чиқарган кишининг у иши қабул бўлмайди, рад қилинади". (Бухорий, Муслим).

Шундай қилиб, диннинг ҳақиқати, асосан икки нарсадан иборат:

Биринчиси - Аллох таолодан бошқага ибодат этмаслик ва иккинчиси - Аллох таолога Унинг Ўзи буюрган ва машруъ қилган тартибда ибодат этишлик. Қандай ва қаерда бўлишидан қатъий назар ўзича бир ибодат усули ўйлаб чиқариб, унга амал қилган кишининг бу ибодати қабул бўлмайди ва бу нарса Расулulloх саллаллоху алайҳи вассалом томонидан рад этилган. Чунки, Аллох таолога яқинликдан иборат бўлган ибодатларнинг амр қилиниши ёлғиз Аллох таолонинг ҳаққидир.

Аммо урф-одат ва ижтимоий муносабатларнинг ҳукми Аллох таолога эмас, балки бевосита инсонларга тегишлидир. Фақатгина Аллох таоло бу муносабатларни ислоҳ қилиш тартибига ва зарарсиз ҳолатга келтириш учун амрлар берган ва баъзиларни эса, зарарсиз бўлганлиги учун қабул қилгандир.

Шайхул-Ислом Ибн Таймийя бу хусусда шундай дейди: "Инсонларнинг сўзлари ва ҳаракатлари иккига бўлинади. Биринчиси - уларнинг динларини ислоҳ қилган ибодатлар ва иккинчиси - улар дунёда мухтож бўлган баъзи одатлар. Шаръий ҳукмларнинг асли бизга билдирадиги, Аллох таоло амр қилган ибодатлар фақат ва фақат илохий далилларга асосланади.

Урф ва одатлар эса инсонларнинг дунё ишларида мухтожликлардан келиб чиққан ва

одат холига келган холатлардир. Урф ва одатларда асл, уларнинг махзурли бўлмаганлигидандир (яъни, одатларнинг зарари бўлмайди ва хазар килинмайди). Ха, Аллох таоло таъкиклаган баъзи одатлардан ташкари бўлган бутун одатлар зарарсиз ва махзурсиздир. Чунки, амр ва нахий ёлғиз Аллох таолонинг иши ва ёлғиз Унинг хаққидир. Ибодат эса инсоннинг хар кандай эҳтиёжидан устун бўлган биринчи даражали эҳтиёжи хисобланади. Хақида амр катъий амр (ёхуд нахий) собит бўлмаган бир нарса кандай хам махзурли (ёхуд харом) бўлиши мумкин?!

Шу боисдан хам Имом Ахмад ва бошка бир катор фикх уламолари дейдиларки: - Ибодатларда асл уларни ўз холича колдирмокликдир (яъни, Аллох таоло кандай буюрган бўлса, шундай ибодат килиши керак). Аллох таолонинг амридан ортикчасини килмаслик лозим (яъни, бу хусусда ифрот, хаддан ошишликка берилиб, Аллох таоло буюрганидан ошириб ибодат киламан деб, ўзича бир тарзда ибодат килмоклик ярамайди). Акс холда Аллох таолонинг: **"Балки улар (Макки мушриклари) учун (куфр ва ширк каби) Аллох буюрмаган кимсаларни - "дин"ни уларга шариат килиб берган шериклари — бутлари бордир?!...** " (Шўро сураси-21) ифодасидаги хукмга кирган бўламиз.

Урф ва одатлар аслида юкорида таъкидлаганимиздек Аллох таолонинг лутфи доирасидадир. Зеро, Аллох таоло харом килган нарсалардан бошкаси махзурли саналмайди. Агар хаддимиздан ошиб, буюрилмаган бир ишни килсак, Аллох таолонинг: **"Айтинг: "Хабар берингизчи (эй мушриклар), Аллох сизлар учун нозил килган ризку рўзнинг (айримларини) харом, (айримларини) халол килиб олдингиз "** (Юнус сураси-59).

Ана шу энг фойдали ва тўгри коида хисобланади. Шундай экан, айта оламизки, Ислом инсонларнинг озик-овкат, кийим-кечак каби эҳтиёжлари, савдо-сотик, хиба, ижара ва шунга ўхшаш одат ва урфлари хусусида баъзи одоб ва ахлоқ коидаларини жорий этиб, зарарли бузук деб билинган нарсаларни харом килган, мутлок фойдали нарсаларга амр берган, фойдасиз нарсаларни эса хуш кўрмагандир.

Агар инсонлар бир кисми мустахаб, бир кисми макрух бўлса хам шаръан харом килинмаган нарсалардан еб-ича олганлари каби, истаганлари тарзда тижорат, ижара, кира муносабатларига киришлари мумкин. (Батафсил маълумот олишингиз учун Ибн Таймийанинг "Ал-Кавоидун-Нуранийа" асарида мурожаат килишингиз мумкин).

Жобир ибн Абдуллохдан ривоят килинган куйидаги хадис ашё-нарсаларнинг "асл"и хақидаги энг очик далил бўла олади. Дейдики: "Куръон нозил килинган бўлса хам биз азл килардик. Агар азл килишда таъкикланиши керак бўлган бир нарса бўлса эди, Куръон таъкикларди". (Азл килиш - хомила бўлишининг олдини олиш учун жинсий муносабат пайтида эркак кишининг маъний-нутфани ташкарига окизиши.)

Мазкур ривоят шу нарсага далолат киладики, хусусида вахий нозил бўлмаган бир холат махзурли саналмайди. Сахобалар хам нахий ва таъкик хусусида бир амр нозил бўлганга қадар у ишни халол нияти билан килаверар эдилар. Бу эса сахобаларнинг юксак ахлоқ ва тушунчаларидан далолат беради.

Шу тарика куйидаги мухим бир коида ўртага чиккан бўлади: Ибодатлар фақат Аллох таолонинг амри билан машърудир. Одатлар эса, ёлғиз Аллох таоло харом килиши билан харом саналади!

ХАЛОЛ ВА ХАРОМ КИЛИШ ХАККИ ЁЛГИЗ АЛЛОХ ТАОЛОГА ОИДДИР

Иккинчи асос шундан иборат: "Ислом халол ва харом килиш ҳуқуқини чегаралаб, халқ назарида ва Аллох таолонинг ҳузурида даражалари қандай бўлишлигидан қатъий назар бу ҳуқуқни инсонларга бермаган, балки, уни ёлғиз Аллох таолонинг ҳаққи сифатида қабул қилингандир..."

Бу нарса хусусида харом ҳукмини чиқаришга инсонлардан ҳеч қимнинг ҳаққи йўқ на шоху султонларнинг, на яҳудийларнинг ва на-да насроний попларнинг.

Бир нарсани харом қилишга ҳукм берган қимса, Аллох таолонинг ҳаққини ихлол қилган ва ёлғиз Унга оид бўлган бу ҳукмда ҳаддидан ошган ҳисобланади. Бундайларнинг чиқарган ҳукмларини қабул қилиб, шунга кўра иш тутганлар эса уларни Аллох таолога шерик қилган ва оқибатда қофир бўлган саналадилар.

"Балки улар (Макка мушриклари) учун (куфр ва ширк қаби) Аллох буюрмаган қимсаларми - "дин"ни уларга шарият қилиб берган шериклари - бутлари бордир?!..." (Шўро сураси-21).

Қуръони Қарим ҳам халол ва харом ҳукмини ҳаҳам ва попларнинг кўлига топширган аҳли қитоб (яҳудийлар ва насоролар) ҳақида бизга ҳабар беради.

Аллох таоло бу хусусда шундай марҳамат қилади: **"Улар Аллохни қўйиб ўзларининг донишмандларини ва роҳибларини ҳамда Масих бинни Марямни Парвардигор деб билдилар. Холбуқи, фақат ягона Аллохга бандалик қилишга маъмур (буюрилган) эдилар. Ҳеч илоҳ йўқ, фақат Унинг Ўзи бордир. У зот уларнинг ширкларидан покдир** ". (Тавба сураси-31).

Бир қуни Адий ибн Хотим (у Исломдан аввал насроний эди) Расулulloх саллаллоху алайҳи вассаломнинг ҳузурига келиб, у кишидан мазкур оятни эшитганида айтдики: "Эй Расулulloх саллаллоху алайҳи вассалом, улар - насронийлар ва яҳудийлар ҳаҳам ва попларга ибодат қилмайдилар-ку, Расулulloх саллаллоху алайҳи вассалом унга шундай жавоб қилади: "Ҳа, улар халолни харом, харомни эса халол қилиб олдилар. Насронийлар ҳам уларга эргашдилар. Ана шу уларнинг бир-бирига ибодатларидир. (Имом Термизий)

Бошқа бир ривоятда эса пайгамбаримиз саллаллоху алайҳи вассалом мазкур оятнинг тафсирида шундай деганлар: "Улар гўё бир-бирларига ибодат этмаётгандек кўринарди. Аммо ҳаҳам ва поплар халолни харомни эса халол қилганларида, улар буни қабул этар ва шунга кўра иш тутар эдилар".

Бугун ҳам насронийлар иддао қилдиларки, гўё Ийсо (а.с) самога кўтарилаётган пайтда ўз талабларига халол ёки харом қилиш ишини берган эмиш. Масалан, Матта Инжилнинг 18-жумласида айтадики: **"Сизга ҳақиқатни гапирман, Сиз ерга асосли деб билганингиз ҳар нарса мутлақо самога боғлиқдир. Ерда халол қилган ҳар нарсангиз самода ҳам халол қилингандир** ". (Бу ҳолат насронийларнинг ўз динларини қай даражада бузганликларини кўрсатиб турибди).

Қуръони Қарим, шунингдек, Аллох таолонинг изни бўлмастуриб, ўз ҳавои нафсларига кўра халол ва харом хусусида ўзларича ҳукм чиқарган мушриклар ҳақида ҳам ҳабар келтиради: **"Айтинг: "Ҳабар берингизчи (эй мушриклар), Аллох сизлар учун нозил қилган ризқу рўзнинг (айримларини) харом, (айримларини) халол қилиб олдингиз** ". (Юнус сураси-59).

"Аллох шаънига ёлгон тўкиш учун (яъни, Аллох буюрмаган ҳукмларни Аллохники дейиш учун) тилларингизга келган ёлгонни гапириб: "Бу халол, бу харом", деяверманглар! Чунки Аллох шаънига ёлгон тўқийдиган кимсалар ҳеч нажот топмаслар". (Нахл сураси-116). Мазкур ояти карима ва ҳадиси шарифлардан Ислому ҳуқуқчилари шундай хулоса қилганларки, халол ва харом қилиш ҳаққи ёлғиз Аллох таолога оиддир. Бу борада фақиҳларнинг вазифаси эса фақат қишиларни халол ва харом хусусида таблиғ қилишдан иборат.

"Аллохнинг номи зикр қилинган нарсалардан нима учун эмас экансизлар?! Ахир У сизларга харом қилинган нарсаларни муфассал баён қилган-қу. Магар музтар бўлиб қолган ҳолингиздагина (у нарсалардан ейишингиз мумкин). Шубҳасиз, кўп (қишилар) ўз хою ҳаваслари билан билмаган ҳолларида (ўзларини) йўлдан оздирурлар. Албатта, Парвардигорингиз бундай тажовузкор кимсаларни жуда яхши билгувчидир". (Анъом сураси-119).

Уларнинг иши диний ҳукмлар қелтириш эмас. Улар (мухтаид ва имомлик сифатига эга бўлсалар-да) фатво беришдан тийиладилар халол ва харом хусусида хатога йўл қўймаслик учун жуда эҳтиёткорлик билан иш тутадилар.

Имом Шофийий ҳазратлари "Ал-Умм" номли китобларида ҳазрати Абу Ханифанинг талабаси, дўсти қози Абу Юсуфдан ривоят қиладиларки: "Илм ахлидан бўлган устозларимни кўрдимки, улар фатво беришни ёқтирмас эдилар. Улар тафсирсиз ҳолда Курони Каримдан очик бир далилга суянмасдан бу халол, бу харом дейишдан тийилар эдилар".

Ибн ас-Соиб тобеинларнинг энг машхурларидан саналган Роббий ибн Хайсамнинг шундай деганини ривоят қилади: "Аллох таоло шуни халол қилган, бунга рухсат берган" қабалида фатво беришдан сакланинг. Зеро, бундай фатво берган қишига Аллох таоло: "Мен буни халол қилмадим ва бунга рухсат бермадим, дейди. Ёхуд бир қиши "Аллох буни харом қилган" деган бир пайтда Аллох таоло дейдики: "Ёлгон айтдингиз. Мен буни харом қилмадим ва нахий этмадим". Дўстларимизнинг баъзиларининг тушунчаларича Қуфадаги тобеинларнинг буюқларидан саналган Иброҳим Нахойий халол ва харом хусусидаги саволларга: "Бу макруҳдир, бу зарарлидир" қабалида жавоб берганлар. Бу халол, бу харом дея ҳукм чиқаришни гоятда масъулиятли бир нарса деб билганлар. ("Ал-Умм" асари, 7-ж. 317-с.).

Шунингдек, Ибн Мафлиҳ ривоят қиладики, шайхул-Ислому Ибн Таймиййа шундай дейди: Салаф харом эканлиги аниқ далиллар билан маълум бўлмаган бир нарсага харом тамғасини урмас эдилар. Имом Аҳмад ибн Ханбал эса ўзидан сўралган масалаларда "нафратланаман, ёқтирмайман, севмайман, ҳуш кўрмайман" қабалида жавоб берар эди. Бунга ўхшаш Имом Молик, Имом Абу Ханифа ва имомлардан кўплаб ривоятлар мавжуд.

ХАЛОЛНИ ХАРОМ ЁХУД ХАРОМНИ ХАЛОЛ ҚИЛИШЛИК АЛЛОХГА ШИРК ҚЕЛТИРИШ БИЛАН ТЕНГДИР

Ислому халол ва харом ҳукмини берганларни танқид қилар экан, бу ишда бир далилга таянмай туриб, Аллох таоло кенг қилиб қўйган доирада сунъий равишда инсонларга

торайтиришга ҳаракат қилганларни каттик қоралайди. Ҳазрат Пайгамбар бу мутаассиб гумрохликка қарши турли йўллар билан қурашганлар, Аллоҳ таолонинг ҳукмларини ўзгартирганларнинг ҳалок бўлишини билдирганлар: "Ўзгартирганлар ҳалок бўлганлар". (Ахмад, Муслим, Абу Довуд).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи вассалом ўз йўлларини шу ҳадис билан маълум қилганлар: "Мен фақат мусамаҳакор ханифийлик дини бўлган Ислом билан юборилдим". (Ахмад).

У иймон ва тавҳидда ханифдир, иш тутиш ва ҳукм келтириш жихатидан мусомаҳакордир. Бу икки нарсанинг зидди ширк ва ҳалолни ҳаром қилишдирки, бу хусусда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи вассалом Аллоҳ таолодан шу ҳадиси қудсийни ривоят қилганлар: "Мен қулларимни ханиф қилиб яратдим. Шайтонлар келиб уларни ўз динларидан узоклаштирдилар. Ҳалол қилганим нарсаларни ҳаром қилдилар ва ҳеч қандай қуч ва қуввати бўлмаган нарсаларни менга шерик келтиришларини амр қилдилар..." (Муслим).

Ҳақиқатан ҳалолни ҳаромлаштириш ширк келтириш билан бирдир. Шу боисдан ҳам Қуръони Карим мушрик арабларни бу ширклар, бутпарастликлар ва ҳалол бўлган неъматларни Аллоҳ таолонинг изни бўлмайд туриб ҳаром қилиб олганлари учун каттик қоралайди. Мисол: уларнинг бундай қилмишларидан бири боҳийра, сойба, васийла ва хомийни ҳаромлаштиришларидир. Улар жоҳилият даврида бир туя беш марта болаласа ва оҳиргиси эркак бўлса, у туянинг қулоқларини кесиб унга минишликни, сўйишликни ва устига юк ортишликни ҳаром қилиб, уни илоҳлари учун қўйиб юборар эдилар. Ва у туяни "боҳийра", яъни "қулоғи кесилган" деб атадилар.

Агар бир хайвон ургочи болаласа, у ўзларига оид бўларди. Эркак тугса, илоҳларига оид эди. Ҳам эркак ҳам ургочи болаласа, эркакни илоҳлари учун қўйиб юборардилар. Уни васийла деб атадилар. Бир эркак хайвон боласининг боласи билан урчиса, унга "ўз пуштини асради" деб, шундан кейин у хайвонни қўйиб юборишар ва унга на минишар на юк ортишар эди. Уни хомий деб атадилар. Бу тўрт нарса ҳақида шунга ўхшаш қўплаб тафсирилар ҳам мавжуд. Қуръони Карим мушрикларининг бу қаби одатларини рад этади ва бизга шундай хабар беради: "Аллоҳ на "баҳийра", на "сойба", на "васийла" ва на "хомий" қилишга (буюргани) йўқ. Лекин кофир кимсалар Аллоҳ шаънига ёлгон тўқимокдалар. Уларнинг қўплари ақлсизлардир. Қачон уларга: "Аллоҳ нозил қилган нарсага ва пайгамбарга келинлар", дейилса, улар: "Биз учун ота-боболаримизни ниманинг (яъни, қайси диннинг) устида топган бўлсак, ўша етарли", дейишади. Агар ота боболари ҳеч нарсани билмайдиган ва ҳақ йўлни топа олмайдиган бўлмаса ҳам-а?!" (Моид сураси-103-104).

Анъом сурасида эса майда туёқли хайвонлар, сигар, туя қаби бази хайвонларнинг ҳаром эканлиги ҳақидаги асоссиз иддаолар бир тарзда изох этилади. Қуръони Карим бу муноқашани жуда таъсирли бир услуб билан баён қилади.

"Сақкиз жуфтни (яратди). қўйдан иккини (яъни, эркак ва ургочини), эчкидан иккини (яратди). Ўзларича ҳаром қилиб олувчи мушрикларга айтинг: (Аллоҳ бу хайвонлардан) иккила эркагини ҳаром қилганми ё иккила ургочисиними, ёки иккила ургочининг бачадонларида бўлган хомиланими?! Агар ростгўй бўлсангизлар, бирон хужжат билан менга хабар беринлар-чи?!" Туядан иккини, қора молдан иккини (яратди). Айтинг: "Иккала эркагини ҳаром қилганми ё иккала ургочисиними, ёки иккала ургочининг қоринларида бўлган хомиланими?!... " (Анъом сураси - 143-144).

Аъроф сурасида эса жаноби Аллоҳ, дарҳол ҳамма нарсаларга ҳаром ҳукмини

чиқарганларни танбех бериб мутлок харом бўлган нарсаларни ва буларнинг аслларини шундай очиклайди.

"Айтинг (эй Мухаммад): "Аллох бандалари учун чиқарган безак (либосларни) ва халол-пок ризкларни ким харом килди?!" Айтинг: "Улар (яъни, безак ва халол ризклар) хаёти дунёда иймон эгалари учун (бўлиб, кофирларга ҳам уларга шерик бўлур), киёмат кунда эса факат (мўминларнинг) ўзларига хосдир". Биладиган кавм учун оятларни мана шундай муфассал килурмиз. Айтинг: "Парвардигорим факатгина ошкор ва яширин бузукликларни, (барча) гунох ишларни, нохак зулм килишни ва Аллохга (шерик эканлигини) ҳеч қандай хужжат тушурмаган нарсаларни Унга шерик килиб олишингизни ҳамда Аллох шаънига билмайдиган нарсаларни гапиришингизни харом килган, холос (Аъроф сураси - 32-33).

Куръони Каримдаги мунокашали бутун бу ҳукмлар, асосан, макки сураларида бўлиб доимо имон, тавҳид ва охираат ишончини мустаҳкамлайди.

Мадина даврида мусулмонлар орасида жуда мутаассибликка берилиб, яхши халол нарсаларни ўз нафсига харом килиб олганлар бўлди.

Шу сабабдан Аллох таоло уларни илохий меъёрга келтира оладиган ва Ислом йўлига кайтарадиган оятлар нозил килди: **"Эй мўминлар, Аллох Сизлар учун халол килиб кўйган покиза нарсаларни харом деманглар ва (Аллох белгилаган чегарадан) тажовуз килманглар! Албатта, Аллох тажовузкор кимсаларни севмас. Аллох сизларга ризк килиб берган халол, пок нарсалардан енглар ва ўзларингиз имон келтирган Аллохдан кўркинглар!**

" (Моида сураси - 87-88).

ХАРОМ КИЛИНГАН ХАР БИР НАРСА УНИНГ ЗАРАРЛИ БЎЛГАНЛИГИДАНДИР

Инсонларни яратган ва уларга ҳисобсиз неъматлар бахш этган Аллох таоло инсонлар учун истаганини халол ва истаганини харом килиши Унинг гоят табиий ва асл ҳаққидир. Яъни, бандаларининг ҳеч бир эътироз ва исёнга ҳақлари бўлмай, уларга истанидек амр этиши ва истаган тақлифларини уларга юклаши ҳам ягона Холик бўлган зотнинг ҳаққидир. Ҳа, ҳеч шубҳасиз, инсонларнинг Аллох таолога қарши ҳеч бир эътироз ва исёнга ҳақлари йўқ. Бу ҳақ уларнинг Роббилари бўлган Аллох таолонинг ҳаққидир. Уларнинг бу ҳақ қаршисида сукут килишлари Унга килинган ибодатларнинг шартидир. Факат Аллох таоло бевосиста бандаларининг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда баъзи маъқул сабабларга кўра халол ва харом ҳукмларини очик ўртаган кўйиш билан уларга лутф ва марҳамат кўрсатгандир. Аллох таоло яхши ва гўзал бўлгандан бошқа ҳеч нарсани халол, ёмон ва зарарли бўлганидан ташқари ҳеч нарсани харом килган эмас. Аллох таоло бундай килиш номусидан пок ва устун бўлган зотдир.

Аллох таолонинг яхши бўлган баъзи нарсаларни яҳудийларга харом килганлиги тўғридир. Бу яҳудийларнинг ҳадларидан ошишлари ва Аллох таоло муқаддас билган бир қанча нарсаларни ҳакир кўришлари оқибатида уларга берилган бир жазо эди. Зеро бу ҳақда аллох таоло шундай дейди: "Яҳудий бўлган кимсаларга барча туёқлиларни харом килдик. Мол-кўйдан улар учун ёғларни харом килдик. Магар биқинларидаги ё

ичларидаги, ёки суякка аралашган ёгларгина (харом эмасдир). Золимликлари сабабли уларни шундай жазоладик. Албатта, Биз рост сўзлагувчимиз". (Анъом сураси-146).

Аллох таоло уларнинг бу хаддан ошиш харакатларини бошка бир оятда шундай баён килади: "Яхудий бўлган кимсаларнинг золимликлари ва кўп кишиларни Аллох йўлидан тўсганлари сабабли, яна манъ этилган бўлсаларда, судхўрлик килганлари ва одамларнинг молларини нохак, еганлари сабабли уларга олдин халол килинган нарсаларни харом килиб кўйдик". (Нисо сураси- 160-161).

Аллох таоло пайгамбарларнинг сўнггисини абадий ва умумий диний бир рисолат билан юборар экан, бир замонлар адашганлардан бўлган бир кавмга уларни тўгри йўлга солиш учун вақтинчалик харом ҳукми берилган баъзи нарсаларни комил бир жамият учун халол килишлик билан илохий марҳаматини кўрсатмишдир. Ахли китобга маълум бўлгани каби бу Инжил, Таврот ва Куръони Карим тили билан хазрат пайгамбар саллаллоху алайхи вассалом рисолатининг асосини ташкил этади: **"Улар шундай кишилардирки, уммий (саводсиэ) пайгамбарга - номини ўз олдиларидаги Таврот ва Инжилда ёзилган холда топишадиган элчимизга эргашадилар. У пайгамбар уларни яхшиликка буюради, ёмонликдан кайтаради ва пок нарсаларни улар учун халол килиб, нопок нарсаларни уларга харом килади ҳамда улардан юкларини ва устиларидаги кишанларини олиб ташлайди** ". (Аъроф сураси-157).

Ислом хар кандай бир хатонинг каффорати учун баъзи яхши нарсаларни харом килишликдан кўра кўпрок бир канча чикиш йўлларини кўрсатгандир. Масалан, сув кирни тозалагани каби тавбаи насухонинг гунохни поклаши, сув ўт-оловни сўндиргани каби гунохнинг сўндирувчиси садақадир. Киш кунида куриган япроқларнинг тўкилиши каби гунохларни тўккан мусибатлар, мехнатлар, кийинчиликлар...

Бу тарика очикча маълум бўладики, Исломда харом ҳукми ашёнинг ёмон ва зарарли бўлишига кўра чиқарилар экан. Яъни, бир нарса ёмон ва зарарли бўлса, у зарари ва ёмонлиги учун ҳам харомдир, фойдаси кўп бўлган нарса эса халолдир. Куръони Каримнинг ичкилик ва кимор хусусидаги ҳукми ҳам шунга кўрадир: **"Сиздан арок (ичкилик) ва кимор хакида сўрайдилар. Айтинг: "Буларга катта гунох ва одамлар учун фойдалар бор. Буларнинг гунохи ва фойдасидан каттарокдир"** . (Бақара сураси-219).

Ха, яна очикча маълум бўладики, Исломда халол бўлган нарса яхши ва фойдали нарсадир. Яъни, соғлом акпли инсонларнинг яхши, фойдали ва гўзал дея билгани хар нарса халолдир. Чунки Аллох таоло марҳамат киладики: **"(Эй Мухаммад, мўминлар) Сиздан ўзлари учун нималар халол килганини сўрайдилар. Айтинг: "Сизлар учун барча покиза нарсалар... халол килинди** ". (Моида сураси-4).

Навбатдаги оятда эса бу хусусда дейилади: **"Бугун сизлар учун барча покиза нарсалар халол килинди** " (Моида сураси-5).

Аллох таоло фол хакида харом ҳукмини чиқарган. Бу ҳукмнинг фолнинг ёмон ва зарарли эканлигига таяниб берилганлиги хусусида мусулмон киши чуқур бир билимга эга бўлишлиги унчалик шарт эмас. Чунки бир мусулмон томонидан очик билинган бир нарса, бошка бир мусулмон учун ноаник бўлиб қолиши мумкин. Нарсанинг ёмонлиги кўринган такдирда ундан кейинги асрда ўша нарса яхшига айланиб қолмайди. Шунинг учун ноаник бўлиб қолиши мумкин. Шубҳасиз, бир асрда бир нарсанинг ёмонлиги кўрилган такдирда

ундан кейинги асрда ўша нарса яхшига айланиб қолмайди. Шунинг учун ҳам мусулмонлар бундай ҳолларда доимо "эшит-дик ва итоат этдик" дейиши зарур.

Биз биламизки, Аллоҳ таоло тўнғиз гўштини харом қилганида мусулмонлар бир ёмонлик ва зарарни эътиборга олиб берилганлигидан бошқа бир сабаб қўрмас эдилар. Вақт ўтиши билан илм ва фан тўнғиз гўштида трисхин ва захарловчи бошқа микроблар борлигини кашф этди...

Шунингдек, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи вассалом буюрадиларки: "Лаънат келтирадиган уч нарсдан тийилинг." (Яъни, инсонлар ва Аллоҳ таолонинг лаънатига сабаб бўладиган ишлардан тийилинг). Булар сув манбаларида, йўлларда ва сояда таҳоратни бузиш каби ишлардир. (Равзатул-Муҳиббин" 10 саҳифа).

Исломнинг илк даврида бу уч нарса умумий ахлоқ ва қоидаларга зид бўлган ёмон ишлардан бошқа ҳеч нарса эмас эди. Давр ўтиши ва илмий кашфларнинг такомиллашуви билан шу нарса маълум бўлдики, "лаънат келтирган уч нарса" умумий соғлик қоидалари учун энг хавфли нарсалардан бўлиб юқумли ва оғир касалликларни атрофга тарқатган илк манбалар экан.

Шу тариқа илмнинг ёруғ нурлари ҳар ёнга сочилиб ва кашф доиралари кенгайиши билан Исломнинг ҳалол ва харом ҳақидаги ҳукмлари ва шунга ўхшаш бутун ҳукмлардаги хусусиятлари ўртага чиқиб боради. Бунинг акси бўлиши мумкин эмас. Зеро, бу бандаларни энг яхши билган уларга гоятда марҳаматли бўлган ҳикмат соҳибининг қонунидир:

"Аллоҳ ким бузгунчи, ким ўнғловчи - ислоҳ қилувчи эканини билади. Агар истаса, сизларни машаққатга солган бўлар эди. Албатта, Аллоҳ қудрат ва ҳикмат эгасидир". (Бақара сураси-220).

ХАЛОЛДА ХАРОМДАН САКЛАНИШГА ЕТАРЛИ БАРЧА НАРСАЛАР БОРДИР

Исломнинг устунликларидан бири: инсонларга ҳар турли қулайлик бахш этишлигидир. Масалан, Ислом бир нарсани харом деб эълон қилар экан, унинг ўрнини босадиган бошқа бир нарсдан сўз юритади. Исломнинг бу хусусиятидан бир неча намуна келтирайлик:

Ислом фол чўпларини харом қилган, бунинг ўрнига эса, истихора дуоларидан баҳс этгандир. (Инсон бир ишни бошлашидан аввал олдида икки йўл турган бўлса, ўшандан бирининг хайрли бўлишига Аллоҳдан гилашига истихора дейилади. Бу иш учун махсус дуо ва намоз мавжуд.

Ҳоизни харом қилар экан, тижоратни ҳалол қилган.

Қиморни харом қилган бўлса, унинг ўрнига от, туя ва қамон мусобақаси каби динда фойдали бўлган йўллар билан мол топишни ҳалол қилгандир.

Ипакли қийимни харом қилган бўлса, жун, тери ва пахтадан тайёрланган ҳар турли қимматли қийимларни ҳалол қилган. Маст қилувчи ичкиликларни харом, руҳ ва бадан учун фойдали ва лаззатли бошқа бутун ичкиликларни ҳалол қилган. Емак хусусида ҳар қандай ёмон нарсани харом қилган экан, бунинг ўрнига яхши ва пок бутун емакларни ҳалол ўларок қабул этгандир...

Шу тарика Исломнинг бутун тамал асосларини бу шаклда кўздан кечирганимизда шундай хулосага келамиз: Аллох таоло бир хил нарсадан бошқа бир майдонни кенгайтирмай туриб бошқа хар кандай бир йўналишни бандалари учун торайтирмагандир. Чунки У бандаларига ҳеч қачон огирлик истамайди. Аксинча, енгиллик, хидоят ва раҳмат истайди. Аллох таоло бу хусусда Куръони Каримда шундай дейди: **"Аллох сизларга шариат ҳукмларини баён қилишни, сизларни илгари ўтган (ҳақ йўлдаги) зотларнинг йўлларига хидоят қилишни ва тавбаларингизни қабул қилишни истайди. Аллох билим ва ҳикмат эгасидир. Аллох, тавбаларингизни қабул қилишни истайди, хою қавасга берилган қимсалар эса (ҳақ йўлдан) бутунлай оғиб кетишингизни истайдилар. Аллох сизлардан (юқингизни) енгиллатишни истайди"**. (Нисо сураси-26-28).

ХАРОМГА ОЛИБ БОРУВЧИ ХАР БИР НАРСА ХАРОМДИР

Ислом билдирган ҳукмлардан бири шундайдир: бир нарса ҳаром деб эълон қилинар экан, унга олиб борадиган хар нарса ҳаром ҳисобланади.

Масалан, зино ҳаром қилинган. Шунга кўра зинога олиб борадиган бутун фикр ва кўринишлар ҳам сўзсиз ҳаромдир. Жохилият давридан қолган ахлоқсизлик, эрқак ва хотинларнинг қабих манзаралари, очик расмлар, адабсиз ва фоҳиш мусикалар ва ҳақозолар сингари...

Ана шу ҳақиқатлардан келиб чиққан ҳолда фикх уламолари шу фикхий қоидага собит қилганлар: "Ҳаромга олиб борадиган хар нарса ҳаромдир". Алалхусус, ҳаром ишлаб ортирилган гуноҳ Исломга кўра фақат у гуноҳни ишлаган кишига оид эмас, балки у ҳаромни ишлаган кишига моддий ва маънавий жихатдан ёрдам берганлар ҳам гуноҳга шерик саналадилар. Бундай бир ишда хар кишининг гуноҳи у ҳаромга қатнашиш нисбатига кўра бўлади. Масалан: пайгамбаримиз саллаллоҳу алайҳи вассалом ичкилик ичгани, уни ишлаб чиқаргани, ташигани, ўзи учун кўтариб юргани, ундан қелган маблағни егани лаънатлаганлар.

Ҳоизда ҳам ҳукм бир хилдир: ҳоизни олган, берган, ёзган ва бу ишда қатнашган киши бир хил даражада гуноҳкор ва лаънатланган саналади.

Шу тарика маълум бўладики, ҳаромга олиб борадиган ва уни ишлашда ёрдам берган хар нарса ҳаромдир. Ҳаром бир ишда ёрдам қилиш билан қатнашган хар бир киши ҳам гуноҳга шерикдир.

ХАРОМНИ ХАЛОЛ ҚИЛИШЛИК УЧУН ХИЙЛА ҚИЛИШ ХАРОМДИР

Ислом очикча ҳаромга олиб борган хар воситани ҳаром қилгани қабил шайтоний хийла ва яширин йўллар билан у ҳаромни ишлаш учун хийла қилишларни ҳам ҳаром қилгандир.

Билхисса, Ислому Аллох таоло харом килган нарсаларни баъзи хийлалар билан халол санаган яхудийларнинг ахволидан бизга хабар берган: Пайгамбаримиз саллаллоху алайхи вассалом ҳам бу хусусда шундай деганлар: "Аллох таоло харом килган нарсаларни энг пасткаш хийлалар билан ўзларига халол килиб гунохга ботган яхудийларнинг ишини килиб асло гунохга ботмангиз". (Термизий). (Ибн Кайюм ал-Жавзий, "Игосатул лехфон" асари, 1-жилд 384-саҳифа).

Ўшанда Аллох таоло Шанба (Сабт) кунда ов килишни харом килгани холда яхудийлар баъзи хийлалар килиб бу кунда ов килишни ўзларига халол килиб олган эдилар. Бунинг учун улар шанба кунини овга чиқмаган кўриниши учун жума кунлари хайвонларни тушириш учун хандак, тузок ва чуқурлар казиб яқшанба кунлари тушган ўлжаларни бориб олар эдилар. Бу эса хийлакорларга халол, Ислому конунларига кўра эса харомдир. Чунки бу харомдан мақсад хоҳ сабабли, хоҳ сабабсиз бўлсин ов килишдан тийилмоқдир. Гунох саналган хийлалардан бири эса харом бўлган бир нарсани асл исмидан бошқа бир исми қўйиш ва хақиқий сифатини саклаб қолган холда фақатгина шаклини ўзгартиришлиқдир. Масалан, фоизни олиш-бериш учун бир канча хийлалар йўллар қўлланилса ва шаробни (халол кўрсатиш учун) бир туркум исмлар қўйилса ҳам фоизнинг ва шаробнинг асл гуноҳи давомий ва боқийдир. Хадиси шарифда айтилганки: "Умматимдан бир тоифа келадикки, шаробга асл исмидан бошқа исмлар қўяди ва уни халоллаштиради". (Ахмад). Рақсга "санъат", шаробга "рух озукаси", фоизга "фойда" исмларининг берилиши давримизнинг энг гариб халолларидандир:

"Шундай бир замон келадикки, инсонлар фоизни савдо-сотик исми билан атаб халол санайдилар". (Батафсил маълумот учун Ибн Кайюмнинг "Игосатул лехфон" асарига мувожаат қилинг).

ЯХШИ НИЯТ ХАРОМНИ ХАЛОЛ КИЛМАЙДИ

Ислому бутун гўзал сифатларини, юксак гою ва яхши ниятни бутун ҳукмларида қадрлайди. Ҳазрати Мустафо саллаллоху алайхи вассалом шундай марҳамат қилдилар: "Ишлар ниятларга қўрадир. Кишига ёлғиз ният қилгани нарсаси бордир". (Бухорий).

Яъни яхши ният мувоҳ бўлган ва одат холига қелган нарсаларни Аллох таолога итоат ва Аллох таолога яқинлик даражасига кўтариши мумкин. Масалан, ҳаётни саклаш, вужудини қувватлантириш ёки Робби, миллати олдидаги вазифаларини ҳаққи билан адо этиш ниятида емак еган инсоннинг бу емаги ибодат ва Аллох таолога яқинлик даражасидадир.

Шунингдек, ўз нафсини ва аҳлини харомдан тиймоқ ёхуд фарзанд кўрмоқ ниятида жуфти билан шаҳватини татмин этган инсоннинг бу холати ҳам муқофотга лойиқ марҳамат қилганлар: "Сизнинг шаръий уйланиш ҳаракатингиз садақа саналади.

Дедиларки:

- Ё Расулulloх! Хар қайси бир мўмин шаҳватини қондирса, бунда ҳам ажр борми?

Расули Ақрам (с. а. в.) айтдиларки:

- У шаҳватини харомдан қондирса унга гуноҳ ёзилмайдими? (Албатта, гуноҳ ёзилади).

Шунга ўхшаш халол йўл билан қондирган тақдирда ажр бордир". (Бухорий, Муслим).

"Тиланчиликдан кутулиш, оила аъзоларига инфок этиш ва кўшнисига ёрдам бериш учун дунё молини халол йўлдан истаган инсон юзи ой қадар порлок бўлгани холда Роббига ковушади". (Табароний).

Мўмин кишининг хар иши шундайдир: яхши ният унинг хар қандай яхши ишини ибодат даражасига юксалтиради. Харом эса бундай эмас. Харомни ишлаган кишининг нияти канчалик яхши, гоёси нақадар олий бўлмасин харом яна харомдир. Ислому хар қандай юксак гоёга етишлик учун харомни восита ўларок қўллашни ҳеч бир суратда қабул қилмайди. Чунки Ислому гоёнинг ва қўлланган хар бир воситанинг шарафли ва пок бўлишига диққатни жалб қилади. Шунинг учун ҳам Ислому дини "Ният хар турли воситани тузатишга қифоядир" ёхуд "Ҳақга эришмак учун хар турли ботил қўлланилиши мумкин" қаби ботил ҳукмларни қатъиян рад этади. Зеро унга қўра Ҳақга фақатгина Ҳақ йўли билан борилади. Масалан: Бир масжид ва ё хар қандай бир хайр муассасаси бино этиш учун фоиздан, ўгриликдан, харом базмлардан, кимор ёхуд бошқа бир ҳазарли ишдан мол тўплаш кишининг бу яхши нияти ва юксак гоёси ҳеч қачон бу харомнинг гуноҳини ўзидан қетказма олмайди. Чунки гоё ва тушунчалар Ислому да ҳеч қачон харомга таъсир қилмайди.

Расулulloх саллаллоху алайҳи вассаломнинг "Аллох гўзалдир, гўзалдан бошқасини қабул этмас" ҳадиси шарифлари бизни шунга ўргатади.

"Аллох таоло ўз пайгамбарларига амр этган нарсаларини мўминларга ҳам амр этгандир: "Эй пайгамбарлар, халол-пок таомлардан енглар ва яхши амаллар қилинглар! Албатта, Мен қилаётган амалларингизни билгувчидирман". (Мўминлар сураси-51)

"Эй мўминлар, сизларга ризқ қилиб берганимизни - покиза нарсалардан енглар..." (Бақара сураси-172).

Пайгамбаримиз саллаллоху алайҳи вассалом бу хусусда шундай дейдилар: "Бутун бир иштиёқ билан ҳаж ва умра учун йўл азобларини чекиб қелган бир инсонни тасаввур қилинг. Қўлларини самога узатиб "Ё Роббим! деб ёлворгани холда егани харом, ичгани харом, қийгани харом ва хар турли озиги харом бўлган кишини тасаввур қилинг. Бундай бир одамнинг дуоси қандай қабул бўлсин?" (Муслим, Термизий).

Бошқа бир ҳадисда шундай марҳамат қилинади: "Харомдан мол тўплаб садақа қилган инсон бу садақасидан ҳеч бир ажр қозона олмас. Устига устак гуноҳи ҳам бўйнида боқий қолар". (Ибн Ҳазм, Ибн Хиббон ва Ҳақим).

"Харом йўл билан топилган молини садақа қилган хар қулнинг бу садақаси қабул бўлмайди. Ундан бир қисмини инфок этиб, бошқасини қолдирган бўлса қолган қисмида ҳам ўзи учун хайр йўқдир. Ҳаммасини ўзида қолдирса, ўзини қун ўтган сайин оташга яқинлаштирган бўлади. Аллох таоло ёмонни ёмон билан эмас, ёмонки яхши билан қетказар. Шунга ўхшаш бир ёмонлик бошқа бир ёмонликни қетказмас". (Аҳмад).

ХАРОМГА ЙЎЛ ҚЎЙМАСЛИК УЧУН ШУБҲАЛИ БЎЛГАН ХАР НАРСАДАН ТИЙИЛМОҚ

Аллох таолонинг раҳмати чашмасидан бир томчи моҳиятида бўлган бир ҳолат эса У юксак зотнинг харом ва халол хусусида қулларини қоронгиликда қолдирмаслигидир. Гоётда марҳаматли бўлган У зот халолни баён этиш билан харомни ҳам очик

билдиргандир:

"Ахир У (Аллох) сизларга харом килинган нарсаларни муфассал баён килган-ку".
'(Анъом сураси-119).

Халол эканлиги очик бўлган бир ишни килишда ҳеч бир монеъ ва шубҳа йўқдир. Шунингдек, харом эканлиги билдирилган бир ишни килиш учун ҳам ҳеч бир рухсат йўқ.

Очик халол ва очик харом орасида бир чегара борки, у ҳам бўлса халол ва ё харом бўлгани кўпчилик томонидан билинмаган ёхуд кориштирилган мубҳам деб атаганимиз чегарадир. Бу билинмаслик ёхуд кориштиришлик ё бу хусусдаги далилларнинг очик эмаслиги ёки бевосита бу далилларнинг воқеъликда татбиқ этилишида шубҳа пайдо бўлиши билан изоҳланади.

Ислом мусулмонларнинг бу каби шубҳали ҳолатларга тушиб қолишдан тийилишларини такво деб қабул қилади. Мусулмон бу тарика очик бир харомга йўл кўйишликдан ўзини сақлаган бўлади. Бу эса баҳс этаётганимиз "садди зар" - "зарарлар чегараси"дан бир хил кўринишдир. Бу эса аслида инсон ва ҳаёт ҳақиқатини билдирган, аммо кўпгина кишилар унчалик эътибор бермайдиган тарбия турларидан биридир.

Бу ҳукмнинг асли Расулulloх саллаллоху алайхи вассаломнинг шу ҳадисларида ўз аксини топган: "Халол очикдир. Харом ҳам очик. Буларнинг орасида эса шубҳали нарсалар бор. Инсонларнинг кўпчилиги буларнинг халол ёки харом эканлигини билмайдилар. Динини ва номусини асрамоқ ниятида буларни ким тарк этса саломатга эришган бўлади.

Хар қандай бир даражада бу шубҳали ишларга қўл урганлар эса харомга йўл кўйиш хавф билан юзма-юз келадилар. Бу ҳолат худди тақиқлаган минтака яқинида кўйларини ўтлатган кишининг хар вақтда манъ этилган минтакага кириб қолиш хавфи билан юзма-юз бўлиши сингаридир. Хар ҳукмдорнинг бир тақиқ чегараси бор. Аллох таоло таъкиқ чегараси эса харомлардир". (Бухорий, Муслим)

ХАРОМ ХАР БИР КИШИ УЧУН ХАРОМДИР

Ислом динига кўра харом тушунчаси ҳаммага бир хилда тегишли эканлиги билан белгиланади. Исломда араб бўлмаганга харом саналиб арабга халол бўлган ҳеч нарса йўқдир. Қора танлигига манъ қилиниб оқ танли учун рухсат берилган ва мубоҳ бўлган ҳеч бир ҳолат мавжуд эмас. Қохин, поп, ҳахам ёки давлат одами каби маълум бир синфга мансуб кишиларга берилган алоҳида бир изм ё махсус бир ҳуқуқ мутлақо йўқ. Ҳатто қофирга харом бўлган нарсани мусулмонга халол қилган ҳеч қандай амр ва хусусият ҳам йўқдир. Чунки Аллох таоло мўмин бўлсин, қофир бўлсин ҳамманинг Парвардигори - Роббидир. Унинг ҳукмлари хар нарсадан устундир. Аллох таоло бирор нарсани халол қилган бўлса, у бутун инсонлар учун халол ҳисобланади, у харом қилган нарсалар эса қиёмат қунигача ҳамма-ҳамма учун бир хилда харом саналади. Масалан: Исломда ўгрилик қатъиян харомдир. Бу ишни қилган киши мусулмон бўлса ҳам, мусулмон бўлмаса ҳам, моли ўғирланган киши мусулмон ёки гайри дин бўлса ҳам булардан қатъий назар ҳукм барча учун тенгдир. Яъни, харом хар қандай ҳолатда ҳам харом саналади. Насли-насаби, келиб чиқиши, ким бўлишдан қатъий назар ҳаммага бир хил жазо

кўрилади. Бу Расулulloх саллаллоху алайхи вассалом бевосита амал килган ва бошкалардан ҳам шуни талаб этган ягона одил йўлдир. Куйидаги хадиси шариф очик ва равшан бир шаклда буни бизга таълим беради: "Аллох таолонинг пок номи билан касам ичиб айтаманки, ўгрилик килган Мухаммаднинг кизи Фотима бўлса ҳам, унинг кўлини кесардим". (Бухорий).

Пайгамбаримиз саллаллоху алайхи вассалом даврида бир ўгрилик холати бўлиб, бир яхудий билан бир мусулмондан шубха килинган, мусулмоннинг баъзи кариндошлари бир катор далиллар келтириш йўли билан шубхани ундан узоклаштириб, айбни яхудийнинг бўйнига кўйишга уринадилар. Асл ўгри мусулмон бўлгани холда хатто Расулulloх саллаллоху алайхи вассалом ҳам айбсиз деб ишониб ўгрининг тарафини олган эдилар. Шу холатда хакикий хоинларни эълон килган, яхудийнинг айбсиз эканини билдирган, Ислом пайгамбарига танбех берган ва хакни карор топтирган илохий вахий келди. У илохий вахий ва амр шу эди: "Албатта, Биз сизга ушбу хак Китобни (Куръонни) одамлар орасида Аллох кўрсатган йўл билан ҳукм этишингиз учун нозил килдик. Сиз хоинларни химоя килгувчи бўлманг. Аллохдан магфират килишни сўранг! Албатта, Аллох магфират килгувчи ва меҳрибон бўлган зотдир. Сиз ўзларига хиёнат киладиган (жинояткор) кимсаларнинг ёнини олманг! Албатта, Аллох хоин ва жиноятчи бўлган кимсаларни севмайди. Улар (ўзларининг жиноятларини) одамлардан яшира оладилар, аммо Аллохдан яшира олмайдилар. У Ўзи рози бўлмайдиган гапларнинг режасини хуфиёна тузаётган пайтларида ҳам улар билан бирга бўлур. Аллох уларнинг килаётган амалларини ихота килгувчи бўлган зотдир. Хой сизлар, бу дунёда-ку, уларни ёнини олдингиз. Энди киёмат кунида ким уларни Аллохдан химоя килиб ёнларини олур ёки ким уларнинг устида вакил бўлиб турар?!" (Нисо сураси - 105-109).

Хак йўлдан адашган ва аслини йўкотган яхудийлик бир яхудийнинг бошка бир яхудийга фоизга карз беришини харом яхудий бўлмаганга беришни халол ҳисоблайди. Бу мунофикона фикр "Тасния"да куйидагича ўз ифодасини топган: "Бир биродарингга пул, озик-овкат ёхуд фоизга бериш мумкин бўлган хар кандай бир нарсени фоизга, карзга берма, бегоналарга фоизга карз беришинг мумкин. Аммо ўз биродарингга асло..." (23-19).

Яхудийларнинг бунга ўхшаш баъзи ходисаларни Куръони Карим бизга ибрат сифатида билдиради. Масалан: уларнинг ўз динларидан ва миллатларидан бўлмаган инсонларга карши алдов ва хиёнатга рухсат берганлари ва бу ишда ҳеч кандай шубха ва гуноҳ кўрмасликлари сингари. Бу хусусда Куръони Каримда очик ва равшан оятлар мавжуд: "Ахли китоб орасида шундай кишилар борки, унга бехисоб молни омонат кўйсангиз хиёнат килмай сизга кайтаради. Уларнинг орасида яна шундайлари борки, унга бир динорни ишониб берсангиз, то устида туриб олмагунингизча сизга кайтариб бермайди. Бунинг боиси - уларнинг "омий-китобсиз кимсалар учун бизнинг устимизга ҳеч кандай йўл йўк", дейишларидир. Улар билиб туриб Аллох хакида ёлгон сўзларни сўзлайдилар" (Ол-и Имрон сураси-79).

Ҳа, улар Аллох таолонинг юксак шаънига ёлгон сўзламокдалар. Чунки Унинг шариати ҳеч бир миллатни бошка миллатдан айирмайди. Аллох таоло бутун пайгамбарларнинг тили билан алдов ва хиёнатнинг ҳамма учун харом бўлганлигини очик билдиргандир. Бизни кайгуга солган нарса бу гоятда ибтидоий ва хатто хайвоний бўлган туйгунинг Бани Исроиллар томонидан самовий бир динга нисбат берилишидир. Чунки бутун инсонлар томонидан тўгри ва гўзал ўларок қабул этилган юксак ахлоқ бировга халол килинган нарсени бошкага харом килмаган ва бу тарика ҳаммага бир хилда тегишли бўлган ақлоқдир. Ибтидоий инсонлар билан бизнинг орамиздаги фарқ ахлокий

доиранинг бор ёки йўклиги эмас балки бу доиранинг кенгайишидир. Масалан: бу хол бир кабиланинг аъзолари орасида бўлсагина шундай хисобланади. Агар кабила доирасидан чиқилса хиёнат жоиз ё мустахаб хаттоки вожиб бўлади.

"Маданиятнинг хикояси" (1-жилд, 95-саҳифа) китобининг муаллифи ўз китобида шундай ёзади: "Деярли бутун башарий жамиятлар бошқа жамиятларнинг ўзларидан бир даража паст эканлигига ишонадилар ва бу хусусда масалан: махаллий америкаликлар ўзларини бутун инсониятга ўрнатқан сифатида "олий рух" томонидан яратилган бир миллат деб хисоблайдилар ва бунга каттик ишонадилар. Хиндуларнинг бир кабиласи эса ўзларидан бошқа инсонларнинг йўклиги фикрини олган сурадилар. Бошқа бир кабила ўзларини "инсонлар ичидаги инсонлар" номи билан айтадилар. Крибиёнлар эса "фақат биз инсонмиз" дейдилар... Бутун бу ҳолатлардан келиб чиқиб айта оламизки, ибтидоий инсонлар бошқа миллат аъзоларини ўз кабила аъзолари билан тенгликка кўра оладиган ахлокий қоидаларга эга эмаслар. Улар очикдан "ахлоқнинг вазифаси ўз аъзолари орасидаги боғларни янада мустахамлаш ва ўз жамиятларини бошқа жамиятлар қаршисида соғлом тутишдан иборатдир" деган иддаони байроқ қилиб олганлар. Шунга кўра ахлокий қоидалар ва халол харом хусусидаги ҳукмлар фақат ўз кабила аъзолари орасида татбиқ қилиниши мумкин. Бошқа кабилалар ва миллатлар токи уларнинг меҳмони бўлмас эканлар, бу ахлокий қоидалардан фойдалана олмайдилар. Шу туфайли улар учун бегоналар билан истаганларидай муомала қилиш ихтиёрийдир".

ЗАРУРАТЛАР ҲАЗАРЛИ ИШЛАРНИ МУБОХ ҚИЛИШИ МУМКИН

Ислом харомларнинг доирасини торайтиргандир. Аммо харом хусусида қатъий ва шиддатли қоидаларни собит қилган ёхуд очик харомга бошлаган йўлларни ёпиб қўйгандир: Юқорида сўз юритганимиз каби харомга бошлаган йўлларни ёпиб қўйгандир: Юқорида сўз юритганимиз каби харомга ёрдам этган хар нарса харом, харомни халол қилиб олишлик учун хийла ишлатиш харом ва ҳақозо... Шу билан бирга, Ислом дини ҳаётнинг заруратларидан ва инсонларнинг бу заруратлар қаршисидаги ожизлигидан ҳам гофил қолган эмас. Зеро, у заруратни ва инсоний ожизликларни эътибордан соқит қилмаган холда зарурат бўлиб қолганда мусулмонларнинг ўзини қутқариб қолиши учун баъзи бир харом ишларни қилиши ва бунинг мувоҳ бўлганлигини эълон қилгандир.

Шунинг учун Аллох таолога ширк келтириш, қон ва тўнғиз гўшти каби баъзи нарсаларнинг харом эканлигини эслатилганидан кейин қуйидагича марҳамат қилади:

"Энди қимқи золим ва ҳаддан ошмаган ҳолида ночор вазиятда қолса гуноҳқор бўлмайди. Албатта, Аллох мағфират қилгувчи, раҳмдилдир ". (Бақара сураси-173).

Бу ҳолат Куръони Қаримнинг яна тўрт сурасида ифода этилган. Ислом ҳуқуқчилари шу ва шунга ўхшаш оятлардан гоётда муҳим бўлган бир ҳукм чиқарганлар, "заруратлар маҳзур ишларни мувоҳ қилади".

Аммо бу зарурат қаршисида қолган инсон бошқа инсонларга тажовуз қилмаган бўлишлиги шарт. Бу ҳукмларни узил-қесил билдирган оятларнинг тафсирида бир инсон орзу қилгани лаззатларда ҳаддан ошмаслиги зарурат чегараси доирасида ҳаракат қилиши лозимлиги таъкидланмоқда. Фақиҳлар шу жойдан яна бир муҳим ҳукм

чиқарганлар: "Заруратлар ўз даражасига кўра белгиланади. "Инсонлар бу заруратларга риоя қилса ҳам, уларга тамоман таслим бўлмаслиги. ўзини олдириб қўймаслиги керак. Аксинча, халолга интилиши, унинг аслини топишга ҳаракат қилиши ўзи учун кўпроқ яхшидир. Шунга ҳаракат қилган киши зарурат бахонаси билан харомни эътибордан соқит қилмайди ва доимо ундан ҳазар қилади. Ислом заруратлар қаршисида махзурларни мувоҳ қилар экан, ўз умумий руҳини асл қоидаларини назарда тутган ҳолда ҳукм чиқаргандир. Бу руҳ ҳар қандай қийинчиликлар устида қолиб қолайлик руҳдир. Ўзидан аввал келган умматларга жуда оғир юк бўлган зўрликларни енгиллатиш руҳидир. Аллоҳ таоло марҳамат қилганидек:

"Аллоҳ сизларга енгилликни истайди, сизларга оғир бўлишини истамайди" (Бақара сураси-185).

"Аллоҳ сизларга машаққат қилмоқни истамайди, балки сизларни қоқлашни ва шўқр қилишларингиз учун сизларга берган неъматини қомил қилиб беришни истайди" (Қоида сураси-6).

"Аллоҳ сизлардан (юқингизни) енгиллатишни истайди. (Зотан), инсон ожиз қилиб яратилгандир" (Нисо сураси-28).

ТАЪРИФЛАР!

ХАЛОЛ: Аллоҳ томонидан қилинишига ижозат берилган ва ундан манъ ҳолати бўлмаган мувоҳдир

ХАРОМ: Аллоҳ томонидан қатъий амр билан қилиниши манъ бўлган нарсаларки; бу нахийга қарши келган дунёда шарий жазоларга, оқиратда эса азобга лойик бўлур.

МАҚРУХ: Аллоҳ томонидан манъ қилинган, лекин бу нахийдан қатъийлик бўлмаган нарсалар. Бу харомдан бир даража пастроқдир. Мақрухни қилганларга харомни қилганларнинг жазоси берилмайди. Лекин, мақрухни қилишда бардавом бўлишлик ва унга аҳамият бермаслик инсонни харомларни қилишликка журъат қилишга олиб қелади.

Шайх Юсуф Қаразовийнинг "Исломда халол ва харом" қитоби асосида Абу Муслим тайёрлади